

AFYONKARAHİSAR İLİNİN TURİZM GELİŞİMİ VE ÇEKİCİLİKLERİ

Tourism Development and Attractions of Afyonkarahisar

*Mehmet Ali ÖZDEMİR**

*İsmail KERVANKIRAN***

ÖZET

Bu çalışmada, Afyonkarahisar ilinde turizmin geçmişten günümüze gelişim süreci ile ilin doğal ve kültürel turizm çekicilikleri değerlendirilmiştir. Afyonkarahisar turizminin gelişim süreci ile birlikte, bugünkü durumu analiz edilerek, gelecekteki turizm gelişimine katkı sağlamak amaçlanmıştır. İlin turizm çekiciliklerinin oluşumu ve gelişimi ile fiziki ve beşeri coğrafya unsurları arasında önemli bir ilişki vardır. İlin en önemli turizm çekiciliğini oluşturan termal kaynaklar, fay hatları üzerinde ve yakınında bulunmaktadır. Son yıllarda sıcak su kaynakları çevresinde termal turizm yatırımlarının arttığı görülmektedir. Bununla birlikte ilin turizminin daha iyi gelişebilmesi için, tanıtım ve pazarlamanın daha etkin yapılması, turizm ürünlerinin çeşitlendirilmesi, nitelikli tesislerin ve hizmetin artması, turizme konu olan doğal ve kültürel turizm çekiciliklerin korunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, turizm, çevre, sürdürülebilir turizm.

ABSTRACT

This study aimed at evaluating how tourism developed from past to present, what its current situation and how it is compared with surrounding provinces in the province of Afyonkarahisar. The study also aimed at making suggestions for tourism sector in the province of Afyonkarahisar by analyzing its developments in the past and present. The number of tourism businesses in the province of Afyonkarahisar has undergone a big increase in recent years compared to surrounding provinces while the number of accommodation per night did not increase as it was expected. In order to increase the demand for tourism in the province of Afyonkarahisar, promotion and marketing should be emphasised, types of tourism products

* Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Coğrafya Bölümü, aozdemir@aku.edu.tr

** Yard.Doç.Dr., Süleyman Demirel Üniv., Coğrafya Bölümü, ismailkervankiran@sdu.edu.tr

should be diversified, the number of high qualified tourism businesses and services should be increased and natural and cultural touristic values should be preserved.

KeyWords: Afyonkarahisar, tourism, history, sustainable tourism

GİRİŞ

İletişim ve haberleşmedeki gelişmeler, insanların eğitim düzeyinin artması, yaşam standardındaki iyileşmeler, ulaşım imkanlarının gelişmesi, boş zamanların artması, farklı kültürleri tanıma arzusu, şehir hayatının getirdiğistres gibi etkenler insanları seyahate, farklı yerlerde dinlenme isteğine yöneltmiştir. Bu da bugünkü anlamda turizm olarak adlandırdığımız olgunun doğmasına neden olmuştur.

Turizm faaliyetlerinin yakın gelecekte de hızla artacağını düşünen ülkeler ve yerel yönetimler, dış turizmle birlikte iç turizm hareketlerini de dikkate alarak turizme yapılan yatırımlarını artırmaktadırlar. Bölgeyi ziyaret eden turistlerdeki artış ile birlikte yeni alışveriş merkezleri, konaklama, lokanta, rekreasyon tesisleri, bölgedeki turizm varlıklarına uygun yatırımlar, seyahat acentaları ile birlikte bölgenin altyapı ve üstyapı düzenlemeleri de gelişecektir. Bölgeye yapılan bu yatırımlar diğer sektörleri canlandırmakta ve istihdam sağlayarak bölgedeki işsizliği önlemektedir.

Günümüz insanının en fazla gereksinimlerinden olan gezmek, görmek, dinlenmek ve tatil yapma isteğine yanıt verebilecek doğal güzelliklere, tarihsel ve kültürel kaynaklara sahip ülkemizde turizm faaliyetleri her geçen gün artmaktadır. Önceki yıllarda deniz-kum-güneş unsurlarına bağlı kıyı (deniz) turizmi ile tanınan ülkemiz, alternatif turizm türlerinin gelişmesi ile birlikte yeni turizm alanlarında da gelişme başlamıştır. Türkiye'ye gelen turist sayısı, paralelinde turizm gelirleri sürekli artış göstermektedir.

İnsanlar daimi olarak kaldıkları mekanlarda karşılayamadığı gereksinimleri gidermek amacıyla, kendileri açısından cazip olan başka yerlere giderler. Bir ürünün ya da bir bölgenin insanlar için cazip olabilmesi ve işlev görebilmesi için birtakım özellikleri taşıması gerekir. Çekici olması, ulaşılabilir olması, mal ve hizmetlerinden yararlanabileceği turizm işletmelerinin bulunması gibi söz konusu unsurlar turizm ürününü cazip hale getiren temel özellikleri oluşturmaktadır. Ayrıca festival, şenlik, kongre, fuar ve karnaval gibi etkinlikler ile bölgenin ve turizm merkezinin sahip oldukları imaj da turizm arzı içerisinde değerlendirilmektedir. Çekici ve ulaşılabilir

olmayan ve turizm işletmelerinin bulunmadığı bölgelerin turizm bölgesi olarak kabul görmesi mümkün değildir. Çekiciliği yüksek olmasına karşılık turizm merkezlerine uzak veya turizm işletmelerine ulaşmak için yeterli altyapı imkanlarının bulunmaması, o bölgedeki turistik ürünün pazarlamasını güçleştirir. Bir bölgede güzel bir mağara, şelale, farklı bir bitki türü ya da tarihi bir eser bulunabilir, ancak bu bölgenin turistik bir ürün haline gelebilmesi bu çekiciliğinin yanında ulaşım ve altyapı olanaklarının gelişmiş olmasına ve turizm işletmelerinin var olmasına bağlıdır.

Çalışma alanını olan Afyonkarahisar ilinin en önemli çekiciliklerini termal kaynaklar oluşturur ve ilde Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın belirlediği dört termal turizm merkezi bulunmaktadır. Sahada termal kaynaklara bağlı yatırımlarının her geçen gün arttığı görülür. Termal kaynakların yanında, diğer doğal çekicilikler ise, yaylalar, peribacaları, göller, mağaralar oluşturmaktadır (Harita 1). Ancak bu çekiciliklerin turizm faaliyetlerinde yeteri kadar değerlendirildiği söylenemez.

Afyonkarahisar İli kültürel kaynaklar yönüyle de zengindir. Afyonkarahisar, Eskişehir ve Kütahya illerini kapsayan “*Frigya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi*”de, Frig Vadisi diye tanımlanan ve Anadolu'nun en eski medeniyetlerinin yaşadığı ve antik kalıntıların bulunduğu arazinin en geniş bölümü Afyonkarahisar sınırları içerisinde bulunur. Ayrıca ilin, Başkomutan Meydan Muharebesi'nin yaşandığı savaş alanları, Afyonkarahisar Tarihi Evleri, kalesi, mevlevihanesi, müzeleri, festivalleri, el sanatları ve yemekleri diğer kültürel turizm çekiciliklerini oluşturur (Harita 1).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın Türkiye Turizm Stratejisi- 2023 hedefleri içinde; turizm sezonunun bütün bir yıla yayılması, turizm ürününün çeşitlenmesi ve bu kapsamda öncelikli olarak belirlenen turizm türleri desteklenerek gelişmeleri bulunmaktadır. Bu amaçla sağlık turizmi ve termal turizmin 2023 hedefleri şöyle belirlenmiştir:

- “Troya, Frigya ve Afrodısyia bölgelerinin her biri termal ve kültür temalı bölgesel varış noktası olarak geliştirilecek, termal ve kültür turizmi kapasitesinin alternatif turizm türleri ile bütünleşmesi sağlanarak yakın çevredeki diğer kültürel ve doğal değerlerle de ilişkilendirilecektir.
- Jeotermal kaynakların bulunduğu bölgeler dikkate alınarak etaplamalar şeklinde tüm kaynakların değerlendirilmesine yönelik çalışmalar sürdürülecektir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca bugüne kadar ilan edilen termal turizm merkezlerine ilişkin imar planları ve revizyon imar planlama çalışmaları tamamlanacaktır.

- Avrupa’da termal turizm konusunda birinci varış noktası olması sağlanacaktır.
- Jeotermal suyun etkin bir şekilde dağıtım amacıyla belirlenen pilot bölgelerde mahalli idareler birliği ve dağıtım şirketleri kurulması yönünde çalışmalar yapılacaktır.

Jeotermal kaynak odaklı ‘Turizm Merkezi’ ve/veya “Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgesi” ilan edilebilecek alanlar belirlenerek fiziki planlarının tamamlanmasından sonra turizm yatırımcılarına tahsisi kısa bir sürede gerçekleştirilecektir”. Afyonkarahisar’ın da içinde bulunduğu illerde, Turizm Stratejisi 2023 yılı hedefleri içinde alternatif turizm türleri; sağlık turizmi - termal turizm ve kültürel turizm oluşturmaktadır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Turizm, dinlenme, eğlenme, görme, tanıma, sportif karşılaşmalar yapma, temsil veya konser verme, bilgi ve görgüsünü artırma gibi amaçlarla; ya da, sadece zevk için (duygusal amaçlarla) yapılan gezi (seyahate çıkma) demektir (Doğanay, 2001: 12).

Turistik destinasyonlar; “turist denilen tüketici gruba bütünleştirilmiş hizmetler sunan ve turizm ürünlerinin birleşiminden oluşmuş coğrafi bölgedir” diye tanımlanır (Buharis, 2000). Turizm coğrafyası, turizmde talep ve bunun ortaya koyduğu mekansal kalıp (turizme katılma talebinin nerede, nasıl ve niçin ortaya çıktığı), turizmde arz ve bunun mekansal özellikleri (çekicilikler, ulaşım ve konaklama kolaylıklarının nerede olduğu), turizm kaynaklarının değerlendirilmesi ile ortaya çıkan turizm alanları (turizm olgusunun nerede yer aldığı), turist hareketleri ve turist akışının yönü (destinasyonu-turistlerin nereye yöneldikleri), turizmin etkilerinin neler olduğu (etkilerin nerede ve nasıl meydana geldiği), turizm mekanlarına ilişkin modeller (çeşitli mekansal büyüklüklerdeki kıyı, dağ gibi alanların yararlanma ve daha iyi kullanmayla ilgili teorilerin neler olduğu) konuları ile kendi metodolojisi içerisinde ilgilenmektedir (Özgüç, 2007: 88).

Turizm coğrafyası doğal ve kültürel turizm varlıklarının coğrafi mekan üzerinde belirlenmesinde *dağılım ilkesi* (turistik değerlerin dağılışı, niteliksel ve niteliksel özelliklerini ifade eder), *ilgi ilkesi* (belirli bölgelerde doğal, kültürel değerlerin varlığı ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşim ilgi ilkesiyle açıklanır) ve *nedensellik ilkesi* (turizm coğrafyasına konu oluşturan olayların neden-sonuç ilişkileridir) doğrultusunda inceler ve bu nedenle turizm coğrafyası turizmde en etkin tanıtım ve pazarlama aracıdır (Emekli, 2001).

Turizm olayının daha geniş mekanlara yayılmaya başlaması (fiziki), gün geçtikçe daha geniş insan kitlesinin turizme katılması (beşeri) ve turizm sektörünün parasal olarak değerinin her yıl artması (ekonomik), coğrafyanın

turizm alanına ilgisini de artırmıştır. Coğrafya kendi prensiplerine göre gelişen bu olayları inceler ve turizm olayına daha geniş ölçekte bakarak, doğal, beşeri ve ekonomik ortamın bütün hatlarıyla değerlendirilmesini sağlar.

Coğrafi değişkenler turizmin gelişebilmesi için geniş bir çerçeve oluşturur. Turizm etkinlikleri bir ülkenin doğal ve kültürel coğrafyasının sahip olduğu fırsatlar ve kısıtlamalarla yakından ilişkilidir. Fiziksel coğrafya özellikleri, bir ülkedeki turizm çekiciliklerinin çeşidini, kalitesini ve dağılımını belirtmekle kalmaz, aynı zamanda o bölgeye ulaşılabilirliği ve bölge içi ulaşım olanaklarını da kontrolü altında tutar. Sözelimi coğrafi konum, bir yerde turizmin doğuşu ve gelişiminde çok önemli bir faktördür. Yine iklim ile turizm arasında sıkı bir ilişki vardır (Soykan, 2004).

Turizmde çekicilikler çok önemli bir faktördür ve coğrafi bilgilere büyük bir bağlılık gösterir (Gunn, 1988:107). Herhangi bir yerin (ya da ülkenin) turist çekebilme potansiyeli üç şeye bağlıdır: Turizmin temel unsurları ya da turizmin arz kaynakları denilen bu üç şey, çekicilikler, erişim ve konaklamadır. Çekicilikler, turizmin yer seçiminde rol oynayan coğrafi kaynaklardır ve turistlerin bir alanı ziyaret etme isteğini doğururlar (Özgüç, 2007).

Turizm arzını etkileyen en önemli faktörlerden biri olan **“çekicilikler”**; *doğal unsurlar* (coğrafi konum, jeolojik ve jeomorfolojik özellikler, iklim özellikleri, bitki örtüsü, hayvan türleri, doğal güzellikler, çağlayan ve şelaleler, adalar, nehirler, göller, denizler, deniz suyu özellikleri, kıyı tipleri, kaplıca ve şifalı sular), *sosyo-kültürel unsurlar* (gelenek ve görenekler, yemek kültürü, müze, yerel mimari yapı, tarihi yapı ve ibadet yerleri gibi kültürel varlıklar, bölgenin sosyal ve siyasal yapısı), *ekonomik unsurlar* (turistik ürünün fiyatı, alışveriş imkanları, altyapı olanakları, turizm endüstrisinin ekonomik durumu) ve *psikolojik unsurlar* (bölge halkının yaşam tarzı, gelenek ve görenekleri, inançları, moda, alışkanlıklar, eğlence yerleri, sanat etkinlikleri) gibi unsurlara bağlıdır.

Turizm olayında önem taşıyan, hatta turizmin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde önem taşıyan en önemli unsurlarda birisi **“turizm çekicilikleri”**dir. Bir ülke, bölge ya da yörede turistik çekim kaynağı olan iklim, bitki örtüsü, doğal güzellikler, hidrografik özellikler, termal kaynaklar, rekreasyon ve dinlenme tesisleri doğrudan doğruya coğrafyanın ilgi alanına girmektedir. Turizm faaliyetlerinin gelişimi ve turistik çekicilikleri beşeri ve fiziki coğrafyanın inceleme alanına girmektedir (Emekli, 2001).

Coğrafyanın ana konusunu mekan ve insan arasındaki ilişkiler oluşturmakta ve turizm olayı insanla ve doğal ortamla ilişkili olduğuna göre, coğrafya ile turizm arasında sıkı bir ilişki söz konusudur. Bu ilişkinin sonucu

ortaya çıkan Turizm Coğrafyası, yeryüzünün birçok bölümüne dağılmış olan turizm alanları ile bu alanların fiziki, beşeri ve ekonomik özelliklerini ortaya koymaktadır. Çalışma alanındaki turizm faaliyetleri, çevre-insan etkileşimi içerisinde değerlendirilmiştir. Turizm açısından değer taşıyan çekiciliklerin oluşumu, gelişimi, boyutu, dağılışı, türleri ve mekana etkisi coğrafyanın ve coğrafyacıların ilgisini çekmektedir. Dolayısı ile konunun coğrafi bakış açısı ile değerlendirilmesi, yorumlanması ve etkilerinin ortaya çıkarılması, turizm çalışmalarına farklı bir boyut kazandıracaktır.

1.1. Afyonkarahisar’da Turizmin Tarihsel Gelişimi

Afyonkarahisar’da turizm hareketlerinin ne zaman başladığı kesin olmamakla birlikte, bölgenin en önemli turizm varlığını oluşturan kaplıcaların çok eski dönemlerden itibaren şifa kaynağı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Dolayısı ile ilin turizm tarihinin çok eski olduğu ve ilk turizm faaliyetlerinin kaplıcalarla başladığı anlaşılmaktadır. Özellikle Gazlıgöl Kaplıcası çevresinde Afyon Müze Müdürlüğü’nce yapılan kazılardan ve çıkan bulgulardan, bu bölgede eskiden kaplıcaların bulunduğu anlaşılmaktadır. Kaplıcaların çevrelerinde yerleşim merkezleri ve ibadethanelerin bulunması, bu alanların çok eski dönemlerden beri kullanıldığını göstermektedir.

Bizans döneminde bölgedeki kaplıcaların aktif olarak kullanıldığı, hatta bazı kaplıcaların yakınlarında kiliselerin bulunmasından dolayı eski adlarının farklı olduğu görülmektedir (Örneğin Heybeli kaplıcasının eski adı Kızıl Kilise Kaplıcası olduğu gibi).

Osmanlı döneminde ise bölgedeki kaplıcalar hem Türkler, hem de Avrupalılar tarafından sağlık amacıyla kullanılmıştır. 17. yüzyılda yaşamış meşhur Türk seyyahı Evliya Çelebi Seyahatname’sinde, Afyonkarahisar ve Sandıklı hamamları hakkında bilgi verir ve bu hamamlara girenlerin şifa bulduklarını söyler. 1900’lü yılların başında Falih Rıfkı Atay, Gazlıgöl’ün suyunun kimyasal özellikler bakımından Avrupa’daki suların hepsini geride bırakacağından, Gazlıgöl’e gereken önemin verilmesi gerektiğini söylemiştir (Uyan, 2001: 33).

Cumhuriyetin ilk yıllarında ilde turizm yatırımlarının arttığını görmekteyiz. Ömer hamamı inşaatı tamamlanmış ve törenle açılmıştır. Ayrıca kaplıca tesislerinin yenilenmesi, ek binaların yapılması, kaplıca çevresinde otellerin inşa edilmesi ve kaplıcaların yakınlarında demiryolu hattının kurulması ile birlikte bölgeye gelen insan sayısı da artmaya başlamıştır (Görktan, 1936: 9). Bununla birlikte yine Cumhuriyetin ilk yıllarında kültürel turizm etkinlikleri yapıldığı görülmektedir. Gönçer (1935) “*Frigya abidelerine doğru bir gezinti*” yazısında öğretmenlerle birlikte Afyon’un kültürel değerlerini tanımak amacı ile güzergah belirlendiğini

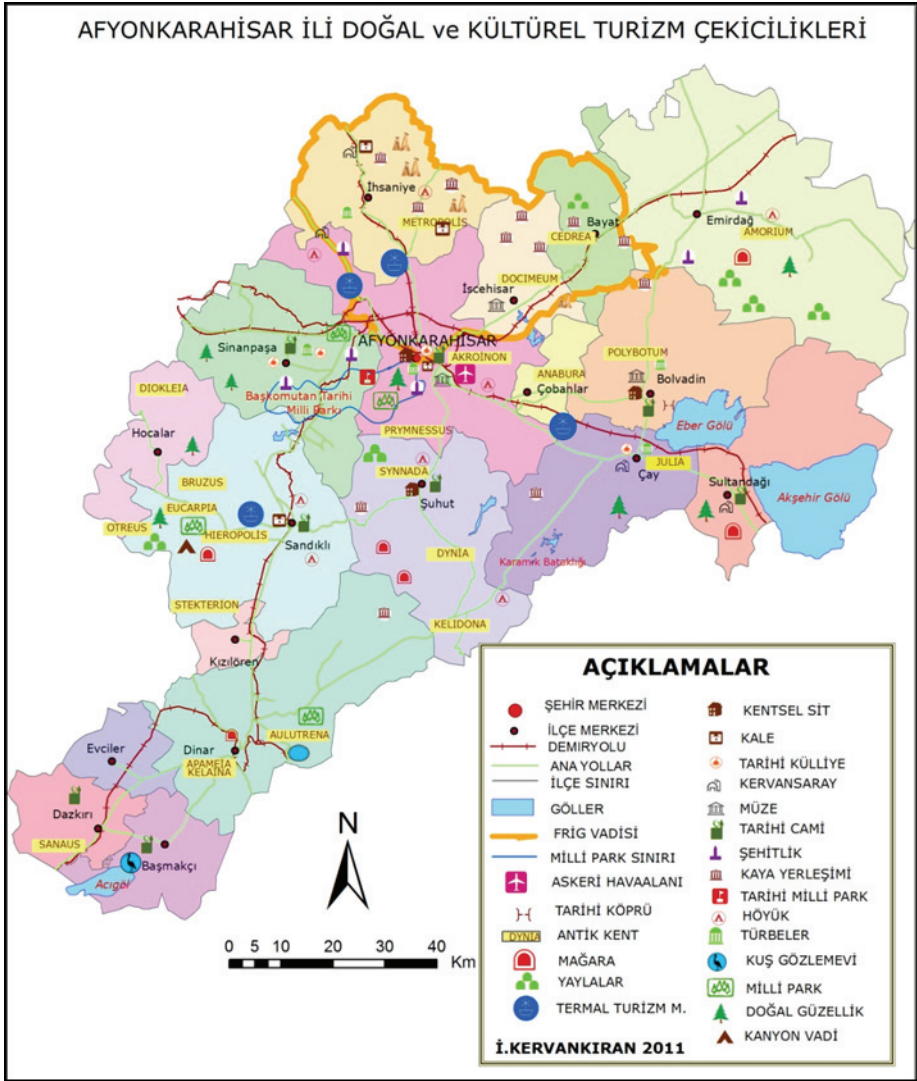
belirtmiştir. Bunun yanında Cumhuriyetin ilk yıllarında, 26-30 Ağustos tarihlerinde Kocatepe ve Çiğiltepe gibi Başkomutanlık Meydan Savaşı'nın yapıldığı alanlara, Ankara'dan gelen heyetlerle birlikte her yıl ziyaretler yapılmıştır (Gönçer, 1935).

Bölgenin turizm gelişiminde değinilmesi gereken iki önemli faaliyet vardır. Bunlardan birincisi, Afyonkarahisar ve çevresinin tarihi ve kültürel varlıklarının ortaya çıkarılması için kazı çalışmalarının yapılması, ikincisi de müze oluşturma çalışmalarıdır. Cumhuriyetin ilk yıllarında, önce Asar-ı Atika Muhipleri Cemiyeti, daha sonra Halkevi bünyesinde 1928 yılında bir müze oluşturma ve il tarihini yazma çalışmalarına başlanmıştır. Süleyman Hilmi Gönçer ve Oğuz Günel beylerin öncülüğünde başlatılan bu çalışmalar sonucunda, bulunan eserler Taş Medrese'de depolanmıştır. 1931 yılında kurulan Müze Müdürlüğü'ne dönüştürülmüştür ve bölge müzesi haline gelmiştir. Çünkü o dönemde Bursa ve Konya müzeleri dışında çevrede başka müze yoktur. Uşak, Burdur, Isparta ve Aydın çevrelerinden arkeolojik, Aydın ve Kütahya çevrelerinden etnografik eserler toplanmıştır (İlslı ve Üyümez, 2008)

Afyonkarahisar ilindeki ilk turizm hareketleri genellikle iç turizme yönelik başladığı ve çevre illerden küçük gruplar halinde ya da bireysel olarak turistlerin geldiğini söylenebilir. Bunun yanında müzecilik faaliyetlerinin Cumhuriyetin ilk yıllarında başlanması, tarihi-kültürel varlıkların koruma altına alınmasına ilk örnek oluşturmaktadır. Sadece Afyonkarahisar ili değil, çevre illerdeki tarihi ve kültürel eserlerde koruma altına alınmıştır. Günümüzde Afyonkarahisar Müzesi'nin Türkiye'nin en önemli müzelerinden birisi haline gelmesinde, geçmiş dönemlerde başlayan turizm varlıklarını koruma düşüncesi etkili olmuştur.

1940-1960 yıllarında konaklama olarak şehir merkezinde bulunan iki otel, o döneme ait turizm tesislerini oluşturmaktadır. Ancak bu otellerde kaç kişinin, ne kadar süre kaldığı ile ilgili bilgi bulunmamaktadır.

1960-1980 yılları arasında ilin turizminde gelişmeler olduğu görülür. Döneme ait kaynaklar incelendiğinde, ilin turizminin gelişmesi için planlar yapılmış, hedefler belirlenmiş, geziler ve turizm güzergahları düzenlenmiş ve otel sayıları artırılmıştır. Turizm-Tanıtma Derneği 26-30 Ağustos tarihleri arasında beş gün süren Zafer Haftası şenlikleri kapsamında askeri törenler yanında, sergiler, geziler, konserler tertiplemiştir. Devam eden günlerde bu faaliyet Zafer Fuarı haline dönüştürülmüş ve günümüzde de devam etmektedir. Bu dönemde şehir merkezinde 11 otel (Emek Oteli, Sağlam Palas, Afyon Palas, İpek, Turunç, Kalın, Nur, Gönen, Konak, Uzun ve Şafak Otelleri) ve 2 turistik lokanta (İkbal ve Emek Lokantası) bulunmaktadır.

Harita 1: Afyonkarahisar İlinin Doğal ve Kültürel Turizm Çekicilikleri

1980 sonrasında ilin turizmde önemli gelişmeler olmuştur. Bu tarihten sonra kaplıcalardaki klasik hamamların yakınında, turistik tesis sayısında artış gözlenmektedir. Kaplıcalardaki hamalar restore edilerek daha fazla kullanışlı hale getirilmiş ve bu tesislerin yanına yeni hamamlar, havuzlar ve çamur banyoları eklenerek kapasiteleri artırılmıştır. Ömer-Gecek, Gazlıgöl ve Sandıklı-Hüdaî Kaplıcalarında, Afyonkarahisar Valiliği İl Özel İdaresi ve belediyelerin katkılarıyla turistik tesislerin artmaya

başlaması, bölgeye olan talebi de artırmıştır. Ülkemizde son yıllarda alternatif turizm türlerinden olan termal turizmin öneminin gittikçe artması, termal kaynaklar yönüyle zengin potansiyele sahip Afyonkarahisar'da özellikle 2000'den sonra termal turistik tesislerin artışına neden olmuştur.

Afyonkarahisar'daki dört önemli kaplıca alanı, 2634 sayılı Turizmi Teşvik Kanunu uyarınca, 06.01.2005 tarih ve 25692 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve Gazlıgöl, Ömer-Gecek, Sandıklı-Hüdaî ve Bolvadin Heybeli Kaplıca alanları "**Turizm Merkezi**" ilan edilmiştir. Bu alanların turizm merkezi ilan edilmesi ile birlikte, il içerisinde ve il dışından bölgeye olan yatırımlar artmış ve termal turizm ile birlikte kültürel turizm planlamaları da yapılmaya başlanmıştır.

1.2. Afyonkarahisar'ın Doğal Çekicilikleri

Afyonkarahisar ilinde turizmin günümüze kadar gelişiminde en önemli etken doğal çekicilikler oluşturmaktadır. Bunlar içerisinde en önde gelen doğal çekicilik ise termal kaynaklardır. Peribacaları, göller, yaylalar, milli parklar, mağaralar diğer doğal çekicilikleri oluşturan unsurlardır (Harita 1).

Afyonkarahisar'ın doğal turizm çekicikleri şunlardır:

Termal Kaynaklar, eski çağlardan beri varlığı bilinen, birçok medeniyetin yüzyıllardır şifalı su ve kaplıca olarak kullandığı ve 2005 yılında termal turizm merkezleri olarak kabul edilen, ilin en önemli turizm çekicilikleridir. Afyonkarahisar'daki termal turizm merkezleri ve ildeki turizm faaliyetlerinin temelini oluşturan kaplıca alanları ile fay hatları arasında önemli bir ilişki söz konusudur. Bölgede N-S ve NW-SE doğrultusunda uzanan fay hatları üzerinde (Ardos, 1978) ve yakınında, termal turizm merkezleri ve termal turizm işletmelerinin varlığı bunun kanıtıdır.

Afyonkarahisar ilinde Gazlıgöl, Ömer – Gecek, Bolvadin-Heybeli ve Sandıklı-Hüdaî kaplıcaları olmak üzere 4 adet kaplıca olup, bunların tamamı Kültür ve Turizm Bakanlığı'nca "Turizm Merkezi" ilan edilmiştir (Harita 1).

Gazlıgöl Termal Turizm Merkezi, Afyonkarahisar şehir merkezinin 22 km. kuzeyinde, İhsaniye İlçesi sınırları içerisinde bulunur (Harita 1). Türkiye'nin en eski kaplıcalarından biridir (Foto 1). Romatizma, kadın hastalıkları ve cilt rahatsızlıkları gibi bazı hastalıkların tedavisi için tavsiye edilmektedir. Gazlıgöl Termal Turizm Merkezi'nde belediye belgeli, 9 villa, 4 apart daire, 9 otel, 5 pansiyonda, toplam 1.830 yatak kapasitesi ile gelen ziyaretçilere hizmet verilmektedir. Bunun yanında Gazlıgöl termal alanında 2000'den sonra hızla artan özel sektörün ve kooperatiflerin yaptırdığı termal villalar bulunmaktadır. Ancak bu villaların bir kısmı yeterli altyapı tamamlanmadan inşa edilmektedir. Bazı tesislerde ise kaçak sondaj ile

termal su çıkarılması, sahanın turizm geleceği açısından sorun oluşturmaktadır.

Ömer-Gecek Termal Turizm Merkezi, Afyon-Kütahya yolu üzerinde, Afyonkarahisar şehir merkezine 15 kilometre uzaklıkta olup (Foto 2), yıllardır hizmet veren şifalı kaplıcalarımızdandır (Harita 1). İlin termal turizminin gelişiminde ve modern bir görünüm kazanmasında bu alanda yapılan yatırımların önemi büyüktür. Ömer ve Gecek kaplıca suyu birçok hastalıkların tedavisinde kullanılır, özellikle romatizmal hastalıklar, solunum yolu hastalıkları, deri hastalıkları, kadın hastalıkları, beslenme bozuklukları, kemik ve kireçlenme rahatsızlıkları, ortopedik rahatsızlıklar, sinir ve kas yorgunluklarına iyi gelmektedir. Ömer-Gecek Termal Turizm Merkezi'nde belediye belgeli, 49 villa, 20 apart daire, 35 odalı 1 otel, 45 devremülk ile toplam 450 yatak kapasitesi ve turizm işletme belgeli 5 yıldızlı 4 termal otelin ve 2 yıldızlı 1 otel toplam 2.490 yatak kapasitesi ile gelen ziyaretçilere hizmet verilmektedir. Ömer-Gecek termal havzasından beslenen Thermal Resort Oruçoğlu Oteli 624, İkbal Otel 604, Korel Termal Otel 780, Anemon Afyon Oteli 390 yatak kapasitesi ile yurt içi ve yurt dışından gelen ziyaretçilere hizmet veren 5 yıldızlı otellerdir. Bu oteller klasik hamam işletmeciliğinden farklı daha modern tesislerdir. Uzman doktorlar yönetiminde SPA merkezlerine gelen ziyaretçilere belirli programlar dahilinde hizmet verilmektedir. SPA merkezlerinde Türk hamamı, termal havuzlar, yüzme havuzları, sauna, jakuzi, buhar banyoları, kuaför, masaj odaları, bitki banyoları (aroma terapi), çamur banyoları, yosunlu çamur ve kil bakımı, cilt ve vücut bakımları ile zayıflama üniteleri hizmet vermektedir. Kongre turizmine imkan sağlayan tesisler, son yıllarda Afyonkarahisar'ın termal turizminin tanıtımına önemli katkı yapmaktadırlar.

Foto 1: Gazlıgöl Kaplıcası

Foto 2: Ömer Kaplıcası

Bolvadin-Heybeli Termal Turizm Merkezi, Afyon şehir merkezine 30 km. mesafede Afyonkarahisar-Konya karayolu üzerinde bulunmaktadır

(Harita 1). Eskiden “Kızılkilise” diye anılırken, günümüzde “*Heybeli Kaplıcası*” olarak bilinmektedir. Kaplıca suyu romatizmal, metabolizmal, sindirim, kadın ve cilt hastalıkları, eklem sertliği, kronik ağrılar, egzema ve bel ağrılarının tedavisinde kullanılmaktadır. Heybeli Termal Turizm Merkezi’nde belediye belgeli 74 apart daire, 60 halk tipi daire, 25 odalı 1 otelde, toplam 650 yatak kapasitesi ile gelen ziyaretçilere hizmet verilmektedir.

Sandıklı-Hüdaî Termal Turizm Merkezi, Afyonkarahisar-Antalya karayolu üzerinde Sandıklı ilçe merkezinin yakınında bulunmaktadır (Harita 1). Çok eski dönemlerden beri kullanılan bir kaplıcadır. Kaplıcanın, termal tedavi üniteleri arasında gerek kapasite gerekse uygulanan tedavi ve etkinliği yönünden önemli yer tutar. Ayrıca çamur banyolarının bulunması da kaplıcadaki çekiciliği artırmaktadır. Çamur ve su banyolarının her türlü romatizma, nevralji, kırık ve çıkık, çocuk felçleri, kadın hastalıkları, siyatik ve mialji için yararlı olduğu uzmanlar tarafından tespit edilmiştir. Kaplıca, Türkiye’de değeri ve turizm potansiyeli açısından yeni anlaşılmaya başlamıştır. Kaplıcaya olan talep gün geçtikçe artmakta ve kaplıca modern tesislerin ilave edilmesi ile ülkemizin önemli tatil ve tedavi merkezi haline gelmiştir. Sandıklı – Hüdaî Termal Turizm Merkezi’nde belediye belgeli, 12 lüks apart, 6 villa, 271 apart daire, 84 banyosuz daire, 132 ve 34 odalı 2 otelde toplam 2.047 yatak kapasitesi ve turizm işletme belgeli 5 yıldızlı 1 termal otelde 380 yatak kapasitesi ile gelen ziyaretçilere hizmet verilmektedir.

Afyonkarahisar ilinin termal kaynakları hem potansiyel olarak, hem de içerdiği mineraller bakımından, önemli kaynaklar olmasına karşın, henüz marka haline geldiği söylenemez. Bunun için bölgedeki termal turizmi geliştirmek için, Türkiye’de ve dünyada marka haline getirmek için daha kapsamlı master planlarının yapılmasına ihtiyaç vardır. Dünyadaki örneklerinden yola çıkılarak, tedaviye yönelik kür merkezleri, konaklama tesisleri ile eğlenme ve dinlenmeye yönelik rekreasyon ünitelerini kapsayan, daha konforlu ve kompleks yapıların çevresinde, gelen ziyaretçilerin günde birkaç saat süren kür merkezleri ve havuz faaliyetlerinden arta kalan zamanlarını, yürüyüş ve koşu gibi sportif aktiviteleri ile çevrede eğlenmelerini ve dinlenmelerini sağlayan yeşil alanların oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Temiz ve güzel ortam, sakin çevre ve yeşillikler içerisinde doğal mekanların oluşturulması, ilin turizmin geliştirilmesini sağlayacaktır.

Dağlık Alanlar, yüksekliği 1.600 metre ile 2600 metre arasında değişir ve bunların bir bölümü volkanik oluşumludur (Yılmaz, 2004). İlin yüzölçümünün yaklaşık yarısını dağlık arazi oluşturmaktadır (%47,5). Bu dağlar içerisinde en önemli olanları şunlardır: Sultan Dağları (2.531 m.), Akdağ (2.446 m.), Karakuş Dağları (2.350 m.), Emirdağları (2.307 m.), Kumalar Dağı (2.247 m.), Ahır Dağı (1.915 m.). Bu dağlar içerisinde eko-

turizm olanakları bakımından en uygun olanı Sandıklı İlçesi'nde bulunan Akdağ'dır. Akdağ 2000 yılında Orman Bakanlığı'nca Tabiat Parkı ilan edilmiştir. Bununla birlikte bölgede termal kaynaklara yakın (Örneğin, Hüdei Kaplıcasına yakın Akdağ gibi) dağlarda, dağ ve doğa yürüyüşü, ekoturizm, yabani hayvan izleme, kuş gözlemciliği, gibi farklı turizm aktiviteleri gerçekleştirilebilir. Böylelikle turizm ürünü çeşitlenmiş ve gelen insanların doğayla buluşmalarına imkan sağlanmış olacaktır.

Akdağ (Tokalı) Kanyonu, Afyon'un Sandıklı ilçesi ile Denizli'nin Çivril ilçesinin tam sınır bölgesinde bulunan Akdağ Kanyonu, kuş uçuşu 12 kilometrelik bir uzunluğa sahiptir (Yüksel, 1995). Akdağ Kanyonu, Orman Bakanlığı, Millî Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğüne, "Yaban Hayatını Koruma Alanı" ilan edilmiştir. Ulaşım imkanlarının zor olduğundan ve belirli bir yerden sonra yürüyerek gidildiğinden dolayı macera turizmi açısından çekicilik oluşturmaktadır.

Göller, Afyonkarahisar ve çevresinin güney kesiminde, Batı Toroslar Kuşağı'na yakın yerlerde yoğunlaşmıştır. Bölgenin jeomorfolojik yapısından dolayı sularını denizlere ulaştıramadığından, göllerin tamamı kapalı havza özelliği göstermektedir. Akşehir Gölü, Eber Gölü, Karakuyu Gölü, Karamık Gölü ve Acıgöl en önemli göllerdir (Harita 1). Afyonkarahisar ilinde Acıgöl, Karakuyu Gölü, Eber Gölü gibi sulak alanlar kuş gözlemciliği açısından avantajlı alanlardır. Başmakçı ilçesinde bulunan "Acı Göl"e Kuş Gözetleme Kulesi yapılması ile birlikte ziyaretçilerin hizmetine sunulmuştur. Afyonkarahisar ve çevresinde bulunan göllerden turizm yönünden yararlanılmasa da, rekreasyonel faaliyet alanları olarak kullanılmaktadır. Göllerin havzalarından gelen suların yetersiz olması, uygulanan yanlış politikalar ve bilinçli ve bilinçsizce göllerin kirlenmesi, ekolojik dengesinin bozulmasına, bölgeye gelen göçmen kuşların azalmasına ve bazı göllerin kuruma tehlikesi ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur.

Peribacaları, dağlık Frigya bölgesindeki hem doğal güzellikleri hem de yakın zamana kadar günümüz insanın yerleşimine sahne olması nedeniyle yöredeki ilgi çekici yapılar arasında yer alıyor (Özdemir ve Şenkul 2010). Afyonkarahisar Valiliği'ce oluşturulan "Turizm Kuşağı" içerisinde, İsehisar İlçesi Seydiler Kasabası'ndan başlayıp (Foto 3), İhsaniye İlçesi Döğer Kasabası'na (Foto 4) kadar uzanan geniş coğrafyada peribacaları şekillerine rastlanılmaktadır (Harita 1). İhsaniye, İsehisar ve Bayat ilçelerinde yoğun olarak bulunan peribacalarının oluşumunda, sel rejimli akarsuların hafif eğimli arazideki volkanik tüfleri, zamanla aşındırması etkili olmuştur. İnsan eli değmeden şekillenen doğal anıtlar olan peribacaları ile birlikte, insanların şekillendirdiği kayaların bulunduğu antik yerleşmelerin bir arada bulunması, bu bölgede önemli bir çekicilik oluşturmaktadır. Bu çekiciliğin turizm faaliyetlerinde kullanılabilmesi bazı faktörlere bağlıdır. Bunlar içerisinde en önemlisi ise ulaşım imkanlarının geliştirilmesidir.

İhsaniye, Döğer ve Bayramaliler’de yollarda iyileştirmeler yapılmış, ancak yollar yağmur suları ile birlikte tekrar bozulmaktadır. Özellikle yazın yolların aşırı tozlu olması, ayrıca ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak tuvalet, dinlenme yerleri gibi yapıların eksikliği, bölgeye gelen ziyaretçileri zor durumda bırakmaktadır. Bölgenin turizme kazandırılması ve doğal anıtların korunması için yerel halkın desteğine ihtiyaç vardır.

Mağaralar, ulaşım olanaklarının yetersizliğinden dolayı turizm faaliyetlerinde kullanılamamaktadır. Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde büyüklü küçüklü birçok mağara bulunmaktadır (Harita 1). Bunlar içerisinde en önemli olanları; Kurtini Mağarası, Dipevler/İnsuyu Mağarası, Suçikan Mağarası, Buzluk Mağarası, Balcam Mağarası, Karacamal ve Dipsiz Mağarası’dır.

Foto 3: Seydiler Peribacaları

Foto 4: Döğer Peribacaları

Yaylalar, çalışma alanındaki yüksek dağlık kesimlerde, özellikle Emirdağ, Sandıklı, Sultandağı, Bayat, İscehisar ve Şuhut gibi ilçelerde bulunmaktadır (Harita 1) ve iklim ve bitki örtüsünün uygunluğundan dolayı çoğunlukla bu alanlarda hayvancılık yapılmaktadır. Bununla birlikte yaylalar şenliklerin ve festivallerin yapılmasından dolayı turizm açısından önemli doğal çekiciliklerdir. Sandıklı’da bulunan Kocayayla farklı bitki ve hayvan türlerini barındırması dolayısı ile eko-turizm olanakları geniş bir mekandır.

Milli Parklar, Afyonkarahisar turizminde son yıllarda aktif olarak kullanılmakla birlikte beklenilenin çok altındadır. İlk olarak ilan edilen milli park, 1981 yılında 35.500 ha. alan kaplayan Başkomutan Tarihi Milli Parkı’dır. Daha sonra Akdağ Tabiat Parkı 29.06.2000 tarihinde ve 26 Ağustos Tabiat Parkı 03.04.2008 tarihinde tabiat parkı olarak ilan edilmiştir.

Afyonkarahisar ilinin toplam korunan alanı 673 km²'dir ve korunan alanların ilin yüzölçümüne oranı ise % 4.70'dir. Çalışma alanımızın Türkiye'deki korunan alanların oranının üzerinde olduğu ancak yine de bunun yeterli olmadığı düşüncesindeyiz. Türkiye'nin korunan alanların toplam yüzölçümü 33.532 km² iken, çalışma alanımızın 673 km²'dir. Yani Afyonkarahisar'ın korunan alanlar toplamı, Türkiye'nin toplam korunan alanlar toplamının % 2'dir.

1.3. Afyonkarahisar'ın Kültürel Çekicilikleri

Afyonkarahisar ili kültürel çekicilikler yönüyle zengin bir konumda bulunur (Harita 1). Farklı milletlerin birçok devlet kurduğu Anadolu'da, muhtelif medeniyetlere ait tarihî ve kültürel kalıntıların bir bölümü de Afyonkarahisar'da bulunmaktadır. Afyonkarahisar'daki kültürel çekicilikleri Hitit, Frig, Lidya, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemi eserleri oluşturmaktadır. Afyonkarahisar ilinin en önemli kültürel turizm çekiciliğini Frig Vadisi oluşturur. Bunun yanında geleneksel Afyonkarahisar evleri, el ve halı işlemleri, mutfak kültürü, yakın tarihi olayların geçtiği ve Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı en önemli alan olan Başkomutanlık Tarihi Milli Park'ı, Konya'dan sonra ikinci derecede öneme sahip olan mevlevihanesi, ilin çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilen fuarlar, festivaller, şenlikler ilin kültürel turizm çekiciliklerini oluşturmaktadır (Harita 1).

Afyonkarahisar'ın başlıca kültürel turizm çekicilikleri şunlardır:

Frig Vadisi, Afyonkarahisar, Eskişehir ve Kütahya il sınırları içerisinde ve Afyonkarahisar şehrinin kuzeyinde yer alır (Harita 1). Frig kültürünü yansıtan kaya yerleşmelerinin (Koca İner, Memeç, Göynüş, Urumkuş, Kırkinler, Seydiler, Kırkmerdiven, Ayazini vs.) ve kaya anıtlarının (Kapıkaya, Aslankaya, Aslantaş, Yıllantaş, Maltaş) en önemli örneklerini bu bölgede görmekteyiz (Foto 5).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın (2007) Türkiye Turizm Stratejisi-2023'de, öncelikli olarak Türkiye'de dört bölge için termal turizm master planı hazırlanması hedeflenmekte ve bu dört bölge içinde "*Frigya Kültür ve Termal Turizm Gelişim Bölgesi*" bulunmaktadır. Afyonkarahisar, Eskişehir, Kütahya ve Uşak illerini kapsayan bölgede kültür ve termal turizme dayalı olarak turizmin geliştirilmesi hedeflenmektedir:

- Frigya turizm bölgesi önemli bir doğa ve kültür turizmi potansiyeline sahiptir. Kültür turizmine yönelik bu potansiyel, kazı, restorasyon, alan düzenlemeleri ve benzeri çalışmalarla turizme kazandırılacaktır.
- Bölgenin diğer turizm türleri ile entegrasyonu sağlanacak ve Frigya Turizm Gelişim Bölgesi'nde, ulaşım bağlantılarının çeşitlendirilmesi

ve niteliklerinin yükseltilmesine yönelik çalışmalar yapılarak büyük çaplı “*Termal Turizm Kentleri*” gerçekleştirilecektir.

- Bölgenin orta ve uzun vadede termal turizmde ülkemizin ve dünyanın en önemli turizm bölgesi olması için Kütahya –Altıntaş’a havaalanı önerisi yer almaktadır. Bölgede, mevcut konaklama kapasitesinin termal, kültür ve eko-turizme yönelik yapılacak planlama ve uygulamalarla artırılacaktır.

Frigya bölgesi zengin turistik ve kültürel değerlere sahip olmasına rağmen, bir turistik destinasyon olarak algılanması istenilen düzeyde değildir. Son birkaç yılda Turizm Bakanlığı’nın öncülüğünde bölgenin turizm açısından geliştirilebilmesi amacıyla çeşitli projeler yürütülmektedir. Bu aşamada, bölgenin gelişiminin planlı ve sürdürülebilir bir bakış açısıyla ele alınmasında bölgeye yönelik olarak yapılan çeşitli çalışmaların katkısının olacağı düşünülmektedir (Kozak ve Yılmaz, 2010).

Foto 5: Frig Vadisi’nde Antik Yapılar ve Yerleşmeler

Frig Vadisi, “*İkinci Kapadokya*” olarak anılmasına karşın turizmden yeterince pay alamıyor. Bölge, kültür, sağlık turizmi açısından oldukça dikkate değer birçok tarihi, doğal ve kültürel kaynağa sahip olmasına karşın, bu değerlerini henüz yeterince turizme açabilmiş değil. Konaklama olanaklarının azlığı, tanıtım eksikliği, turizm kaynaklarının yeterince korunamaması, alt ve üst yapılarda birçok eksiklik bölgenin önemli eksikliklerini oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Afyon, Eskişehir ve Kütahya’da valilikler, belediyeler, çeşitli meslek örgütleri ve üniversiteler nezdinde bu sorunların giderilmesine yönelik çok ciddi çalışmalar da yürütülmektedir (TÜRSAB, 2010).

Frig Vadisi’ndeki doğal ve kültürel varlıkların korunmasına yönelik acil yapılması gereken, özellikle kültürel değer taşıyan anıtların yağmur, kar, rüzgar gibi doğal tahribata karşı üzerinin çatı ile örtülmesi ve kaçak kazı gibi beşeri tahribata karşı ise tel örgü ile örülmesidir.

Antik Kentler ve Höyükler, Afyonkarahisar ilinde Eski Tunç, Frig, Roma ve Türk dönemlerini yansıtan kültürel turizm çekicilikleridir. Sandıklı ve Şuhut ilçe merkezleri ile Emirdağ Hisarköy M.Ö. 3000, Karahisar M.Ö. 1500, Dinar M.Ö. 500 yıllarından itibaren sürekli yerleşim yerleri olmuştur. Bu günkü Şuhut, Dinar, İncehisar ve Hisarköy gibi birkaç büyük antik kent dışında, köy ve kasaba türü harabeler ile mezar veya mezarlıklar, hemen hemen her yerde karşımıza çıkmaktadır (İlaslı ve Üyümez, 2008). Dinar (Apameia), Şuhut (Synnada), İhsaniye (Metropolis), Emirdağ (Amorium), Sandıklı (Hierapolis) vs. ilin önemli antik kentleridir. Kusura höyüğü (Sandıklı) ilin en eski höyüklerden biridir (Harita 1).

Kervansaraylar ve Kaleler, yönüyle de il zengindir. Bunda ilin geçmişte önemli ticaret yolları üzerinde bulunması etkili olmuştur. Ancak bu tarihi yapılar korunamadığından bir kısmı yok olmuş, bir kısmı tahribe uğradığından kendi haline terk edilmiştir. Afyonkarahisar ilindeki kervansarayların bazıları, özellikle 2000'den sonra onarım yapılmış ve günümüzde ziyaret edilen mekanlar haline getirilmiştir. Bunlar; Sultandağı, Çay, Eğret (Anıtkaya) ve Döğer kervansaraylarıdır. *Afyonkarahisar Kalesi*, volkanik kayalardan trakit özelliği gösterir ve Afyonkarahisar şehrinin bu bölgede kurulması ve gelişmesinde etkili olmuştur. Kale Afyonkarahisar ile özdeşleşmiş ve Afyonkarahisar şehrinin en önemli simgelerinden birini oluşturmaktadır. 1999 yılından itibaren başlayan restorasyon çalışmalarında surların, burçların ve merdivenlerin onarımı yapılmıştır. Kale yüksek ve çıkması zor olmasına rağmen, Afyonkarahisar'a gelen turistlerin en fazla ziyaret ettiği mekanlardandır.

Camiler, Türbeler ve Külliye, inanç turizmi açısından önemli mekanlardır. Bu eserlerin çoğu Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait eserlerdir. Kurulduğu dönemde vakıflar bünyesinde kurulmuş ve gelişmiş, günümüze kadar bazıları ulaşmış, bazıları ise tahrip olmuştur. Bunlar içerisinde; Ulu Cami, İmaret Cami ve Mevlevi (Türbe) Cami, Kadınana Türbesi, Mevlevi Türbesi, İmaret Külliyesi ve Çay Külliyesi en önemli olanlarıdır.

Afyonkarahisar Mevlevihanesi, Mevlevilik kültüründe, Konya Mevlevihanesi'nden sonra ikinci sırada yer alır. Bundan dolayı gerek şehir içi, gerekse şehir dışından ziyaret edilen önemli mekanlardan biridir. Hatta Afyonkarahisar'ın inanç turizmi olarak en fazla çekiciliği olan yerdir. En son 2008 yılında onarım yapılan caminin dışındaki matbah ve derviş odaları müze olarak düzenlenmiştir ve şehir dışından gelenler tarafından ziyaret edilmektedir (İlgar, 2008).

Tarihi Afyonkarahisar Evleri, Afyonkarahisar şehir merkezi ve ilçelerinde yaygın bir şekilde bulunmaktadır (Harita 1). Kendine özgü sokak-mahalle yapısı ve meskenleri vardır. Evlerin yapı malzemesi genellikle ahşap ve kerpiçtir. Şehir merkezinde geleneksel evlerin bulunduğu kesim, ilk yerleşimin olduğu kale çevresidir. Kentsel Sit alanı içerisindeki konutların

bir kısmı restore edilmiş olup, çevreden ve il dışından gelenler tarafından ziyaret edilmektedir. Afyon Kalesi'ne çıkan turistler şehir merkezine doğru ilerlerken Afyonkarahisar Tarihi Evleri'ni de ziyaret etmektedirler. Bu alandaki bazı konaklar (Örneğin Mihrioğlu Konağı, Şehitoğlu Konağı gibi) turizme açılmıştır ve gelen ziyaretçilerin dinlenebileceği ve Afyonkarahisar yöresine özgü yemekleri yiyebileceği, turistik tesisler haline getirilmiştir.

Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı (Savaş Alanları Turizmi), Kocatepe ve Dumlupınar olmak üzere iki kısım halinde kurulmuştur (Harita 1). Tarihi Milli Park içerisinde 10 adet şehitlik ve anıt bulunmaktadır. 2000 yılında 1. Derecede Tarihi Sit alanı ilan edilen milli parktaki anıt ve şehitliklerin 4'ü Afyonkarahisar ili sınırları içerisinde bulunmaktadır. Ancak bölgedeki turizm ürün çeşitlendirmesi açısından alternatif turizm türü olan alanda yeterli bilincin oluşmadığı bir gerçektir. Bununla birlikte son yıllarda gerçekleştirilen Zafer Yürüyüşü etkinliği, bölgenin tanınması açısından önemlidir.

Büyük Taarruz'un cereyan ettiği coğrafyanın yerinde incelenmesi, Zafer Müzesi, Kocatepe Anıtı ve Zafer Anıtı gibi mekanların ve eserlerin görülmesi, Büyük Taarruz Şehitliği yanında savaşın gidişatına etki eden Yüzbaşı Agah Efendi ve Albay Reşat Çiğiltepe gibi şahsiyetlerin şehitliklerinin gezilmesi, Atatürk'ün liderlik ve komutanlık vasıflarının anlaşılması açısından "*Zafer Yürüyüşü*" son derece önem kazanmaktadır. Ayrıca, Zafer Yürüyüşünün, şehrin turizm potansiyeline önemli bir katkı sağladığı söylenebilir. Yürüyüş etkinliği her yıl, katılım ve heyecanı artarak devam etmektedir (Şahin, 2008).

Afyonkarahisar Müzeleri, Afyonkarahisar ilinin diğer önemli kültürel çekiciliklerinden biridir. Afyonkarahisar ilinde günümüzde faaliyette olan müzeler; Afyon Müzesi, Zafer Müzesi, Bolvadin Müzesi, Sandıklı-Hüdaî Açık hava Müzesi, İscehisar Açık Hava Müzesi ve Afyonkarahisar Mevlana Müzesi'dir. Afyonkarahisar ilinde müzecilik Cumhuriyet'in ilk yılları ile birlikte başlamış ve günümüze kadar binlerce eser toplanmıştır. Türkiye'nin en fazla tarihi ve kültürel eser sayısına sahip müzelerinden biri olmasına karşın, fiziki yetersizlikten dolayı 45.000'e yakın eserin sadece 5.000'e yakını sergilenmektedir. Afyonkarahisar Müzesi'nin bulunduğu bina yetersiz kaldığından yeni bir müze binasının yapımına 2011 yılında başlanmıştır. Yapılacak yeni müze binası modern müze anlayışına uygun, antik eserlerin sergilenmesi yanında, eğitim, sanat ve sosyal etkinliklerin yapılacağı bir mekan olacaktır.

Geleneksel turizm faaliyetlerinin yanında, yerel değerler taşıyan, kendine özgü özellikleri olan ve ziyaretçiler açısından çekicilik oluşturan yöresel yemekler, folklorik değerler, giysiler, el sanatları, gelenekler ve düğünler gibi etkinlikler ve yöreye özgü ürünlerin tanıtılması amacı ile şehir merkezi ve çevre yerleşim alanlarında kaymak, lokum, sucuk, mermer, kiraz

festivalleri, fuarlar ve şenliklerinin diğer kültürel turizm çekiciliklerini oluşturmaktadır.

SONUÇ

Afyonkarahisar ilinin, doğal ve kültürel turizm çekicilikleri yönüyle zengin olduğu görülmektedir. N-S ve NW-SE doğrultusunda uzanan fay hatları boyunca çıkan termal kaynaklar, çalışma alanının en önemli turizm çekiciliklerini oluşturmaktadır. İlde termal turizm kaynakları yanında kültürel turizm, eko-turizm, inanç turizmi, spor turizmi, kongre turizmi, yayla turizmi, savaş alanları turizmi gibi farklı turizm türlerine kaynak oluşturacak doğal ve kültürel turizm çekicilikleri bulunmaktadır.

Çalışma alanında termal kaynakların dışında diğer turizm çekiciliklerinin turizmde yeteri kadar kullanılmadığı görülmektedir. Bu çekiciliklerin turizmde kullanılamamasında; ulaşım imkanlarının yetersiz olması, turistlerin temel ihtiyaçlarını karşılayacak tesislerin olmaması (WC gibi), yeteri kadar bilinmemesi ve korunmadığından dolayı tahrip olmaları etkili olmaktadır.

Bununla birlikte Afyonkarahisar ili gelecekte özellikle termal turizm yönüyle Türkiye'nin önde gelen merkezlerinden birisi olmaya adaydır. Bölgede son yıllarda yapılan yatırımlar ve özellikle il dışından gelen özel sektör temsilcilerinin bölgeye olan ilgisi bunun önemli bir göstergesidir. Bölgedeki kaynakların potansiyelinin tespit edilip taşıma kapasitesinin belirlenerek, buna göre altyapı (elektrik, su, iletişim, ulaşım olanakları, v.b.) ve üstyapı (turistik tesisler, aktivite, alışveriş olanakları v.b) yatırımların planlanması, bölgedeki turizmin geleceği açısından gereklidir.

Afyonkarahisar'ın turizminin daha fazla gelişmesi için, tanıtım ve pazarlamanın daha etkin yapılması, termal turizme destek olacak alternatif ürünlerinin turizme kazandırılması, nitelikli işletmelerin artışı ile birlikte nitelikli eleman ve nitelikli hizmet anlayışının da artması, doğal ve kültürel kaynakların korunmasına konusunda şimdiden önlemlerin alınması, altyapı ve çevre düzenlemelerinin yapılması, termal turizmin "marka" olması için AR-GE çalışmalarının artırılması ve Afyonkarahisar turizmini bir bütün halinde ele alıp, "turizm master planı"nın günümüz şartlarına uygun olarak güncellenmesi, daha etkin ve verimli hale getirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Afyonkarahisar İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, (2011), Turizm Çekicilikleri, Tesis Sayıları, Konaklayan ve Geceleyen Kişi Sayıları Verileri.

- ARDOS, Mehmet (1978), *Afyonkarahisar Bölgesinin Jeomorfolojisi*, İ.Ü. Edeb. Fak. Yayınları No: 2418, Coğrafya Enst. Yayınları No: 97, İstanbul.
- BAYTOK, Ahmet; SOYBALI, H. Hüseyin. ve EMİR, Oktay. (2007), *5084 sayılı kanunun Afyon Ömer –Gecek Bölgesindeki Termal Konaklama İşletme Yatırımlarının Gelişimine Etkisi*. I. Ulusal Türkiye Turizmi Kongresi 7-8 Eylül 2007, Sakarya Üniversitesi Karasu MYO.
- BUHALIS, Dimitrios. (2000), “Marketing the Competitive Destination of the Future”, *Tourism Management*, 21 (1).
- DOĞANAY, Hayati. (2001), *Türkiye Turizm Coğrafyası*, Konya: Çizgi Yayınları.
- DOĞANER, Suna. (2001), *Türkiye Turizm Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- EMEKLİ, Gözde. (2001), *Bergama'nın Turizm Coğrafyası ve Turizmin Sosyo- Ekonomik Etkileri*, İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.
- EMEKLİ, Gözde; İbrahimov, A. ve Soykan, Füsün. (2006), “Türkiye’de Küreselleşmeye Coğrafi Yaklaşımlar ve Türkiye”. *Ege Coğr. Derg.*, Sayı:15.
- EMİR, Oktay; SOYBALI, H.Hüseyin. ve BAYTOK, A. (2008), *Afyonkarahisar’da Termal Turizm Potansiyeli ve Geleceğe İlişkin Beklentiler*. 24-25 Nisan 2008 Afyonkarahisar: Termal ve Maden Suları Konferansı, Bildiriler Kitabı.
- GÖNÇER, Süleyman. (1935), “Frigya Abidelerine Doğru Bir Gezinti”, *Taşpınar Dergisi* 28, Afyon: Doğan Basımevi.
- GÖNÇER, Süleyman. (1971), *Afyon İli Tarihi*, İzmir: Karınca Matbaacılık.
- GÖRKAN, B. (1936), “Afyon Kaplıcaları”, *Taşpınar Dergisi* 42, Afyon: Doğan Basımevi.
- GUNN, Clare, A. (1988), *Tourism Planning*, Second Edition, New York: Taylor & Francis.
- İLASLI, Ahmet ve ÜYÜMEZ, Mevlüt. (2008), *Afyonkarahisar Müzeleri ve Ören Yerleri*, Ankara: Yapı Kredi Yayınları.
- İLGAR, Yusuf, (2008), *Karahisar-ı Sahib Sultani Divani Mevlevihanesi ve Mevlevi Meşhurları*, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları, No:14.
- KERVANKIRAN, İsmail. 2011, *Afyonkarahisar İlinin Başlıca Doğal, Kültürel ve Tarihi Kaynaklarının Sürdürülebilir Turizm Açısından Değerlendirilmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar.

- KOZAK, Meryem A. ve Yılmaz, Esra Gül. (2010), “Otel Yöneticilerinin İç Girişimcilik Algılamaları: Frigya Bölgesi Örneği”, *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt 21, Sayı 1, Bahar: 85-97.
- ÖZDEMİR, Mehmet Ali ve ŞENKUL, Çetin. (2010), “Tüfler İçerisinde Geçen Hayatlar”, *Bilim Teknik Dergisi*, Eylül Sayısı.
- ÖZGÜÇ, Nazmiye. (2007), *Turizm Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- SOYKAN, Füsün. (2004), *Kırsal Alanların Turizm Potansiyelinin Saptanması ve Şirince Köyü'ne (İzmir) Uygulanması*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- ŞAHİN, Gürsoy. (2008), “Son Yıllarda Canlılık Kazanan Kocatepe Zafer Yürüyüşü ve Önemi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: X, Sayı: 2.
- Taşpınar Dergisi, (1968), *Afyon İli'nde Turizm*, Afyon: Töyko Matbaası.
- TÜRSAB, (2010), Raporlar ve İstatistik Veriler. (<http://www.tursab.org.tr> 04.08.2011).
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007), *Türkiye Turizm Stratejisi 2023*, Eylem Planı 2007-2013. (<http://www.kultur.gov.tr>) Ankara.
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, (2007), “*Turizm İstatistikleri*”, www.turizm.gov.tr/turizm-istatistikleri, (20.08.2011).
- UYAN, Muzaffer. (2001), *Anılarda Afyonkarahisar*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniv. Yayınları.
- YILMAZ, Özer. (2004), “Afyon İli Genel Coğrafya Özellikleri,” Afyon Valiliği, *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Afyon: Afyon Valiliği, Yayın No:21.
- YÜKSEL, İbrahim. (1995), *Afyonkarahisar'ın Gizli Kalmış Doğa Harikaları*, IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yay:7.
- YÜKSEL, İbrahim. (2005), *Afyonkarahisar'da Canlanan Tarih*, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Valiliği, Yayın No:23.